

Etické aspekty vztahu človeka ku krajine

Mgr. Attila Rác, PhD.

Komplexné ponímanie krajiny

- Glausser (1992) definoval krajinu ako jav, ktorý nemožno dostatočne opísať len krajinnoekologickým obsahom a vnímaným obrazom:

Jestvuje totiž aj duchovná spätosť človeka s krajinou, to, čo je mimo vnímania zmyslami a prejavuje sa **vo vzťahu človeka k prírode.**

Vzťah k prírode a vzťah ku krajine

- Keď ľudia hovoria o vzťahu k prírode, často tým myslia zároveň i vzťah k životnému prostrediu či ku konkrétnej krajine ktorá ich obklopuje a kde žijú.
- Hovoria napr.: *„Keby ľudia mali lepší vzťah k prírode, tak by viac triedili odpad, menej by jazdili autami, nevyrubovali by lesy alebo by nestavali megalomanské developerské projekty v národných parkoch ...“*
- Pretože sa **tieto vzťahy prelínajú**, rozhodol som sa ich zastrešiť jedným termínom – „vzťah k prírode“.

Základné charakteristiky vzťahu ľudí k prírode (krajine)

Nemá zmysel hovoriť, že niekto má **kladný** alebo **záporný** vzťah k prírode, že je odcudzený prírode a životnému prostrediu alebo nie je.

Tento vzťah **nemožno zredukovať** do jednej charakteristiky, ale príznačná je preň naopak vnútorná **nevyváženosť a rozporuplnosť**.

Každý rozpráva o niečom inom...

Ľudia rozlišujú viacero „druhov“ prírody:

(1) podľa jej **FUNKČNÉHO VYUŽITIA**

(2) na základe **MIERY JEJ OVPLYVNENOSTI ČLOVEKOM**

Klasifikácia prírody z aspektu jej **funkčného využitia** podľa holandského inštitútu *Natuurbeschermingsraad*:

- 1.Divoká príroda**: pôvodná, voľná príroda
- 2.Sekundárna príroda**: príroda s evidentnými ľudskými zásahmi
- 3.Zásobujúca príroda**: rybolov, lov
- 4.Produkčná príroda**: pre jedlo, vodné elektrárne a pod.
- 5.Regulujúca príroda**: mikroklíma, čistenie vody
- 6.Škodlivá príroda**: burina, škodcovia, záplavy, hurikány
- 7.Liečivá príroda**: pre psychický odpočinok, čistý vzduch, prírodné liečiteľstvo, bylinky
- 8.Estetická príroda**: prostredie pre odpočinok, hru, prácu a pod.
- 9.Zázračná príroda**: zdroj prekvapenia, objekt údivu a skúmania, príroda ako objekt náboženskej úcty
- 10.Informujúca príroda**: indikátor kyslých dažďov
- 11.Domestikovaná príroda**: domáce zvieratá, domáce rastliny, akváriá, terária

Klasifikácia prírody **na základe miery jej ovplyvnenosti človekom** podľa holandského inštitútu *Natuurbeschermingsraad*

- **Elementy (živly)**
 - slnko, more, vietor
- **Živelná, samovoľná príroda**
 - divoké rastliny, hmyz, močiare, divá zver, huby, vtáky v meste, burina na poliach
- **Produkčná príroda**
 - pasienky, polia, kravy a ovce
- **Pestovaná príroda**
 - mestské parky, záhrady, zeleninové záhradky, lesné pozemky, aleje stromov
- **Domestikovaná príroda**
 - izbové kvetiny, záhrady, zeleninové záhradky, prasce a kravy, mačky a psy.

Hodnotenie miery „skutočnej prírody“

van den Born a kol. ,2000

- **Tropický dažďový prales** **2,96**
- **Divoká príroda** **2,49**
zemetrasenie, hurikány, gravitácia, severný pól
- **Kultúrna krajina** **2,07**
vrby na lúkach a pastvinách, ovce na lúke, zbieranie čučoriedok, obilné polia
- **„Invázna“ príroda** **1,59**
otravný hmyz, komáre, burina v záhrade, púpava v trávniku, potkany v hospodárskych budovách
- **Domestikovaná príroda** **0,91**
psi a mačky, izbové kvetiny, akvárium, terárium

- „**Dedinčania**“ ako esteticky najkrajšiu hodnotia **kultúrnu krajinu** s lesmi, poliami a lúkami, na ktorých je vidieť zásah človeka.

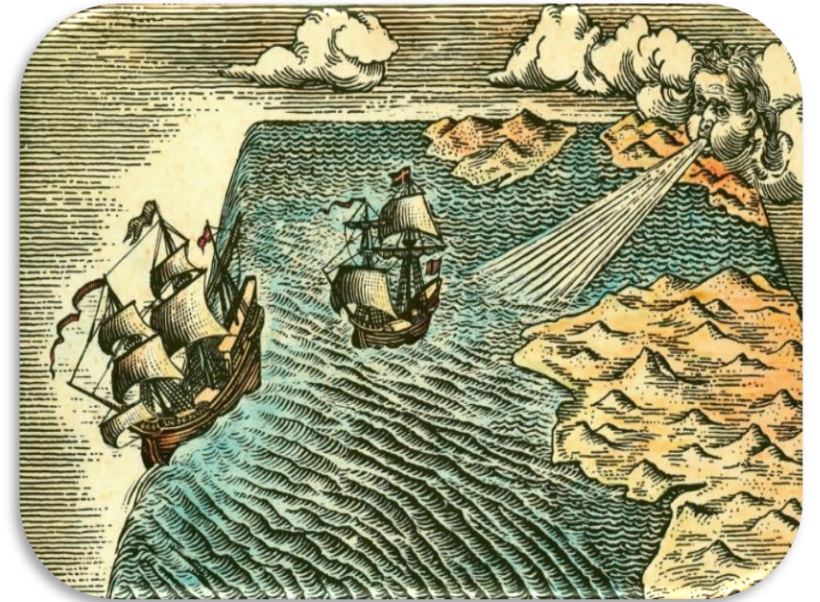
- Ľudia žijúci **v meste** uprednostňujú skôr **divokejšiu prírodnú krajinu**.

- Je ale ozdiel medzi estetickým hodnotením a miestom, kde by daný človek chcel žiť.

Preferencia krajiny etnickými minoritami.

- V Európe je krajina za mestom je „prázdna“ krajina.
- Príklad z Holandska – Amsterdam, Rotterdam – 50% mladých sú prisťahovalci.
- Do prírody chodia výrazne menej než etnicky pôvodní Holanďania.

Základné charakteristiky vzťahu ľudí k prírode (krajine)

5 základných charakteristík: (Krajnahzl)

Adaptácia na prírodné podmienky

- Človek s **vyššou adaptáciou** na prírodné podmienky si v prírode (a s prírodou) vie poradiť.
- Človek s **nižšou adaptáciou** na prírodné podmienky sa v prírode stresuje nereálnymi hrozbami, kadečoho sa štíti a chvíle v prírode sú pre neho spojené s nepríjemnou stratou pohodlia.
- Vďaka priemyslu s turistickými pomôckami je pobyt v drsnejšej prírode dostupný aj netrénovaným nadšencom.

Estetický postoj k prírode

- Vystihuje rozdiel medzi ľuďmi **v hĺbke ich estetického prežívania** (v miere ich vnímavosti a všímavosti) kontaktu s prírodou.
- Človeka s **rozvinutým** estetickým postojom k prírode priťahuje okolitá príroda, niekedy až pohlcuje.
- Človek s **nízkou úrovňou** estetického postoja k prírode si zo svojho okolia vybaví len málo prírodných detailov. Má problémy sa na prírodu vôbec sústrediť.

Environmentálne vedomie

- Človek s **vyšším environmentálnym vedomím** má vnútornú motiváciu, uvedomuje si environmentálne súvislosti, osvojuje si celý rad proenvironmentálnych návykov. Ochrana prírody je pre neho tiež otázkou jeho emócií.
- Človek s **nízkym environmentálnym vedomím** je k ochrane prírody ľahostajný, ba dokonca môže ochranou životného prostredia celkovo opovrhovať.

Etický vzťah (postoj) k prírode

- Podstatou etického postoja k prírode sú **morálne emócie** a **presvedčenie** o tom, aké majú ľudia práva a povinnosti vo vzťahu k prírode.
- Na rozdiel od ostatných štyroch charakteristík vzťahu k prírode potrebujeme pre vystihnutie etického postoja k prírode **dve škály**:
 - a) škálu submisie a dominancie
 - b) škálu afiliácie (priateľstva) a hostility (nepriateľstva)

Etický vzťah (postoj) k prírode

Najznámejšie 4 typy etických postojov k prírode, s ktorými sa môžeme stretnúť v spoločenských vedách:

ANTROPOCENTRIZMUS <-> **BIOCENRIZMUS**

Antropocentrizmus

- Panský postoj
- Správca prírody (Steward)

Biocentrizmus

- Partner prírody
- Mystický vzťah (Matka príroda)

Etický vzťah (postoj) k prírode

Ďalšie typy
etických postojov
k prírode:

de Groot (1992)

- **Technokrat**
chápe technologické inovácie ako kľúč k riešeniu všetkých problémov, je skalopevným priaznivcom ekonomického rastu.
- **Manažér-inžinier**
verí rovnako ako technokrat v technologický pokrok, zároveň si však uvedomuje, že zložitý systém spoločensko-industriálne-prírodných vzťahov musí byť riadený zodpovedne, aby nedošlo k jeho kolapsu.
- **Opatrovateľ**
chápe človeka ako starostlivého pána a majiteľa prírody.
- **Ochranca (strážca)**
uznáva vnútornú hodnotu prírody, ale seba považuje za lepšieho, múdrejšieho a dospelejšieho ako je ona.
- **Partner (aktívny, romantický)**
vyznávanie spolupráce, lásky a blízkosti s prírodou, bez akejkoľvek dominancie.
- **Participant**
cíti sa ako biologická aj duchovná súčasť prírody.

Etický vzťah (postoj) k prírode

V **bežnom živote** sa s etickým postojom najčastejšie stretávame pri rôznych výmenách názorov na témy:

„rúbať x nerúbať les“

„kosiť x nekosiť“

„strielať x nestrielať“

„vypalovať x nevypalovať“

„betónovať x ponechať“

„vyhubiť x nechať žiť“

Etický vzťah (postoj) k prírode

- etický postoj k prírode spojený so **súcitom a úctou** k prírode
- **nie je zárukou** proenvironmentálneho správania
- vyjadruje morálny prístup človeka k okolitej prírode, s ktorou sa stretáva **tvárou v tvár**
- **morálna zodpovednosť** za poškodzovanie životného prostredia **neadresná** (rozptýlenie zodpovednosti) Látane a Darley (1968)
- súčasťou morálnej normy sú tiež **pocity viny**
- silné pocity ohrozenia spôsobujú, že im ľudia čelia tzv. **obranami EGA** (vytesnením, bagatelizáciou, racionalizáciou a pod.)

Ďakujem vám za
pozornosť...

